UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Suomalaiset muslimiyhteisöt internetissä

Moberg, Marcus; Pauha, Teemu

Pauha, Teemu; Konttori, Johanna

2022

http://hdl.handle.net/10138/354814

Moberg, M & Pauha, T 2022, Suomalaiset muslimiyhteisöt internetissä. julkaisussa T Pauha & J Konttori (toim), Suomalaiset muslimit. Gaudeamus, Helsinki, Sivut 146–160.

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

9

Suomalaiset muslimiyhteisöt internetissä

Marcus Moberg & Teemu Pauha

Digitaalisten viestintäteknologioiden kasvava rooli ihmisten jokapäiväisessä elämässä on yleisesti tunnustettu. Yhä useampi viettää yhä suuremman osan ajastaan tietoverkossa, ja kokemukset internetistä värittävät myös sen ulkopuolella elettyä elämää.[1] Elämme elämäämme (*life*) siinä määrin tiiviisti verkossa (*online*), että filosofi Luciano Floridi on luonnehtinut nykyistä elämäntapaamme uudissanalla *onlife*.[2] Nykypäivän mediaympäristö vaikuttaa mitä moninaisimmilla inhimillisillä elämänalueilla – myös uskonnollisuuden ja uskonnonharjoituksen piirissä.

Tarkastelemme tässä luvussa internet-uskonnollisuutta eli uskonnollisten yhteisöjen toimintaa internetissä, erityisesti siltä osin kuin se liittyy islamiin. Internet-uskonnollisuutta tarkasteltaessa on hyvä muistaa, että se ei ole uskonnollisten yhteisöjen muusta toiminnasta erillinen ilmiö vaan heijastelee usein laajempia yhteisöissä tapahtuneita muutoksia. Tämä teknologisten ja sosiaalisten muutosten yhteen kietoutuminen on tärkeä teema muun muassa niin sanotussa ”teknologian uskonnollisen muovautumisen näkökulmassa”, jota esittelemme lyhyesti luvun keskivaiheilla.

Luvun jälkipuoliskolla suuntaamme huomiomme suomalaisiin muslimiyhteisöihin. Olemme kartoittaneet kaikki rekisteröityneet islamilaiset yhdyskunnat ja yhdistykset, jotka tätä lukua kirjoitettaessa sisältyivät *Uskonnot Suomessa* -tietokantaan. Esittelemme kartoituksemme perusteella suomalaisten muslimiyhteisöjen toimintaa internetissä. Useimpien

yhteisöjen oma verkkonäkyvyys on hyvin vähäistä, ja otammekin tarkempaan käsittelyyn muutamia yhteisöjä, jotka poikkeavat yleisestä linjasta internet-aktiivisuudellaan. Lukumme päättää tapausesimerkki vuoden 2020 ramadanista, jota covid-19-pandemian vuoksi vietettiin poikkeuksellisen paljon juuri internetissä.

Uskonto ja internet

Uskonnon yhteydet internetiin ja digitaaliseen kulttuuriin laajemminkin ovat olleet kasvavan akateemisen kiinnostuksen kohteena viime vuosikymmeninä. Aihetta koskevassa tutkimuksessa on usein erotettu neljä perättäistä vaihetta.[3] Ensimmäisessä vaiheessa keskityttiin kartoittamaan uskonnollisten sisältöjen ja uskonnollisten yhteisöjen läsnäoloa internetissä. Toisessa vaiheessa huomio kiinnittyi ennen kaikkea siihen, kuinka uskonnollinen yhteisöllisyys syntyy verkkoympäristössä. Kolmannessa vaiheessa tutkittiin ”perinteistä” uskonnonharjoitusta ja sitä, miten se oli siirtymässä erilaisille digitaalisille alustoille ja muutenkin muuttumassa internetin vaikutuksesta. Neljännen vaiheen tutkimus on jatkanut kolmannen vaiheen teemojen käsittelyä ja analysoinut uusia tapoja, joilla online- ja offline-uskonnollisuus kietoutuvat toisiinsa.[4]

Vaikka tähänastisessa uskontoa ja digitaalista mediaa koskevassa tutkimuksessa onkin otettu huomioon laaja-alaisesti erilaisia teemoja ja aihealueita, huomattava osa siitä on keskittynyt erilaisiin kristillisiin tahoihin.[5] Internetin ja digitaalisten teknologioiden vaikutuksia islamin uskoon on selvitetty selvästi vähemmän, vaikka siitäkin on jo olemassa useita merkittäviä tutkimuksia.[6]

Suomalaiset uskonnontutkijat ovat kiinnittäneet toistaiseksi verrattain vähän huomiota internetiin, vaikka aihetta koskeva tutkimus onkin lisääntynyt selvästi.[7] Suomalaismuslimien internet-uskonnollisuutta käsitteleviä tutkimuksia on toistaiseksi vain muutama. Teemu Pauha on tutkinut, millaisin retorisin keinoin suomalaisten musliminuorten Facebook-rukoukset rakentavat kuvaa etniset ja kansalliset rajat ylittävästä muslimiyhteisöstä.[8] Marko Juntunen puolestaan on sivunnut suomalaismuslimeja käsittelevissä etnografisissa tutkimuksissaan myös heidän internetin käyttöään ja pannut merkille esimerkiksi salafistisen ajatusten yleisyyden islam-aiheisilla keskustelupalstoilla.[9]

Islam ja internet

Islamilaiset internet-sisällöt alkoivat lisääntyä voimakkaasti 1990-luvun jälkipuoliskolla. Internetiä käyttäville muslimeille on tarjolla muun muassa uskonnollisia keskustelupalstoja, uskonnollisten auktoriteettien henkilökohtaisia kotisivuja, Koraani- ja *hadith*-tietokantoja, *halal*-tuotteita ja -palveluita tarjoavia verkkokauppoja, oppaita rukoiluun ja muuhun päivittäiseen uskonnonharjoitukseen sekä almuveron maksamiseen tarkoitettuja sovelluksia.[10] Viestintä varhaisilla islamilaisilla internet-sivuilla oli tyypillisesti yksisuuntaista: sivuston ylläpitäjä tarjosi sisältöä sivuston käyttäjille, mutta käyttäjät viestivät vain hyvin rajoitetusti keskenään tai ylläpitäjän suuntaan. Sittemmin erilaiset sosiaalisen median palvelut ovat mahdollistaneet monensuuntaisen kommunikaation.[11]

Valtavirran sosiaaliset mediat kuten Facebook, Twitter ja YouTube sisältävät runsaasti islamilaista materiaalia. Niiden lisäksi on kuitenkin useita vaihtoehtoisia palveluita, jotka on suunnattu nimenomaan muslimikäyttäjille. Tarjolla on esimerkiksi useita muslimeille suunnattuja parinvalintapalveluita (esimerkiksi Minder, Muslima, Muzmatch ja Salaam Swipe).

Erilaisten islamilaisten internet-sisältöjen ja -sivustojen lisääntyminen on tukenut niin sanotun ”digitaalisen umman” kehittymistä. Mediatutkija Heidi Campbell on määritellyt digitaalisen umman sähköiseksi ja verkostoituneeksi islamilaiseksi yhteisöksi, jonka maailmanlaajuinen levinneisyys mahdollistaa muslimien, ja erityisesti diasporisten muslimiyhteisöjen, yhteyden ja vaikutuksen sekä toisiin uskoviin että ei-uskoviin.[12] Internet on erityisen tärkeä erilaisille islamin sisäisille vähemmistöryhmille. Esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat muslimit voivat tavata toisiaan ja ilmaista itseään helpommin ja turvallisemmin verkkoympäristössä.

Islamilaisten internet-sisältöjen nopeasta lisääntymisestä huolimatta – tai kenties juuri sen takia – internet on herättänyt ristiriitoja muslimien parissa.[13] Internetin yleistyminen ja demokratisoituminen tuottavat monenlaisia haasteita, ja ehkä eniten on kiistelty perinteisten islamilaisten auktoriteettien asemasta.[14] Aihe nousi keskeiseksi jo varhain, kun internetissä alkoi esiintyä yhä enemmän ”online-*mujtahideja*” – henkilöitä, jotka esiintyvät pätevinä tulkitsemaan Koraania tai haditheja ja antamaan *fatwoja* eli lainopillisia kannanottoja. Monien

muslimioppineiden ja -johtajien näkökulmasta internetissä vallitsee mielipideanarkia, joka horjuttaa vakiintuneita tapoja välittää pyhien tekstien tulkinnan perinteitä oppineiden sukupolvelta toiselle.[15] Vaikka perinteiset oppineet saattavatkin kokea asemansa uhatuksi, on kuitenkin syytä huomata, ettei uskonnollisten auktoriteettien moninaisuus ole islamin piirissä mikään uusi asia. Sunnalaisessa islamissa ei missään vaiheessa ole ollut keskitettyä auktoriteettia tai virallista uskonnollista hierarkiaa, ja voidaankin ajatella, että islamia yleisesti luonnehtiva auktoriteetin hajaannus ei ole uusi ilmiö, vaan se on vain nykyään voimistunut.[16]

Auktoriteetti voidaan määritellä kyvyksi saada muut seuraamaan ja tottelemaan omia sääntöjä ja päätöksiä ilman, että heitä tarvitsee väkisin pakottaa.[17] Uskonnollisessa yhteydessä auktoriteetti voi olla esimerkiksi valtaa asettaa rajoja oikealle opille sekä uskonnonharjoitukselle ja valtaa rangaista niiden rikkomisesta.[18] Islamilainen uskonnollinen auktoriteetti on perinteisesti nojannut virallisesti vahvistettuun uskonnolliseen oppineisuuteen. Uskonnollinen eliitti on yleisesti katsonut, että pätevyys fatwojen antamiseen edellyttää perusteellista tietämystä arabian kielestä, Koraanista ja sen selitysopista sekä Profeetta Muhammadin perimätiedosta.[19] Internet on kuitenkin mahdollistanut myös vaihtoehtoisten auktoriteettien pääsemisen ääneen. Imams Online -järjestön perustaja Shaukat Warraich on todennut: ”Me muslimit olemme kuulleet kaikista näistä saarnaajista, jotka osaavat käyttää sosiaalista mediaa mutta joilla ei välttämättä ollut käsitystä siitä, mitä he saarnasivat ja kuinka haitallista se voisi olla. Ja koska kukaan ei säännellyt sitä, kaikki mitä uskonnolla vaikuttamiseen tarvittiin, oli kamera ja kannettava tietokone.”[20] Imams Online -järjestön tarkoituksena on nimenomaan tukea perinteisen uskonnollisen koulutuksen saaneita imaameita käyttämään sosiaalista mediaa sanomansa levittämiseen.

Tässä yhteydessä on syytä tarkastella hieman islamin eri suuntausten käsityksiä uskonnollisesta auktoriteetista. Sunnalaisten oppineiden välillä ei ole muodollista arvojärjestystä, eikä yhden oppineen uskonnollinen tulkinta ole virallisesti toista pätevämpi. Shiialaisuuden pääuoma, 12-shiialaisuus, sen sijaan tunnistaa useita oppineisuuden asteita (ks. tämän teoksen luku 2). Korkeimmalla asteella ovat niin sanotut ”jäljittelyn alkulähteet” (arab. *maraji taqlid*), joiden joukosta kunkin yksittäisen shiian tulee perinteisen käsityksen mukaan valita itselleen esimerkki, jota seurata uskonnollisissa kysymyksissä.[21] Shiialaisessa islamissa vallitsee siis sunnalaisuuteen verrattuna jossain määrin selkeämpi uskonnollinen

hierarkia, mikä heijastuu myös internetiin: Kuten edellä jo todettiin, sunnalaiset internet-oppineet ovat moninainen joukko, josta osa on opiskellut muslimienemmistöisen maailman perinteisissä opinahjoissa, osa on Euroopan tai Yhdysvaltojen uskonnollisten seminaarien kasvatteja ja osa on itseoppineita. Shiialaiset fatwa-sivustot ovat puolestaan tavallisesti kytköksissä vakiintuneen hierarkian huipulla olevien oppineiden toimistoihin Iranissa ja Irakissa.[22] Shiialaisuuden piirissä ei ole näin ollen pelkästään internetissä toimivia ”online-*mujtahideja*” yhtä paljon kuin sunnalaisuuden piirissä, vaan samat uskonnolliset auktoriteetit vastaavat shiiauskovien kysymyksiin niin internetissä kuin sen ulkopuolellakin.

Kuten useat aiemmat tutkimukset ovat todenneet, huolet ”informaatioylikuormituksen” aiheuttamasta epätietoisuudesta, erityisesti uskontoon liittyvien internet-sisältöjen epäluotettavuudesta ja islamia koskevan harhaanjohtavan tiedon leviämisestä ovat muodostuneet toistuviksi teemoiksi islamilaisessa internet-keskustelussa.[23] Laajan tutkimuksen mukaan Etelä-Aasian ja Lähi-Idän muslimiopiskelijoiden luottamus internet-lähteisiin on verrattain heikkoa. Verkon yleinen epävarmuus ja epäluotettavien tai epäaitojen sivustojen yleisyys olivat yleisimpiä syitä epäluottamukseen internet-sisältöjä kohtaan. Islamilaisten informaatiosivustojen tärkeimpinä pidettyjä piirteitä olivat puolestaan sivuston luoma yleinen vaikutelma ja tunnetun islamilaisen tahon antama vakuutus tiedon oikeellisuudesta.[24] Tutkimus kolmen länsiafrikkalaisen, kolmen länsieurooppalaisen ja yhden eteläaasialaisen maan muslimien median käytöstä tuotti pitkälti samanlaisia tuloksia. Kävi ilmi, että vastaajat luottivat uskonnollisissa kysymyksissä selvästi enemmän imaameihin, perheenjäseniin ja muihin vastaaviin henkilökohtaisiin kontakteihin kuin medialähteisiin.[25] Hyvin samankaltaisia tuloksia saatiin myös tuoreessa tutkimuksessa, joka perustui israelilaisilta ja turkkilaisilta yliopisto-opiskelijoilta kerättyyn laadulliseen ja määrälliseen aineistoon. Vaikka sekä israelilaiset että turkkilaiset muslimiopiskelijat kertoivat käyttävänsä internetiä paljon uskontoon liittyviin tarkoituksiin, he samalla arvostivat enemmän verkon ulkopuolisia uskonnollisia auktoriteetteja kuin verkossa toimivia.[26]

Vaikka useat muslimijohtajat ja islamilaiset auktoriteetit ovat ottaneet internetin lämpimästi vastaan ja saavuttaneet tehokkaasti näkyvyyttä verkossa, islamin parissa käytyä keskustelua leimaa tietty varauksellisuus teknologiaa kohtaan. On kuitenkin syytä todeta, ettei ole vain yhtä ainoaa ”islamilaista” tapaa suhtautua internetiin, vaan eri

muslimitoimijat saattavat asennoitua hyvinkin eri tavoilla verkkoon toimintaympäristönä. Jotkut suhtautuvat internetiin kokonaisvaltaisen torjuvasti, kun taas toiset näkevät sen itsessään neutraalina välineenä, jota voi käyttää sekä islamin kannalta myönteisillä että kielteisillä tavoilla.[27]

Internet ja verkkoviestintä yleisemminkin ovat keskeisiä teemoja myös islamilaista radikalisaatiota koskevissa keskusteluissa. Internet mahdollistaa ääriajatusten laajan ja valtioiden rajat ylittävän levittämisen, ja väkivaltaiset ääriliikkeet ovatkin omaksuneet sen keskeiseksi viestintäkanavakseen. Erityisesti Isis on tullut tunnetuksi teknisesti korkealaatuisista mediasisällöistä, joissa käytetään hyväksi erikoistehosteita ja tietokonepeleistä tuttua kuvastoa.

Jihadistinen verkkoviestintä voidaan jakaa karkeasti neljään vaiheeseen sen mukaan, millaiset välineet ovat kulloinkin olleet eniten suosiossa. 1) 2000-luvun alkuvuosina ääriajatusten kanavana toimivat ennen kaikkea kotisivut, joilla julkaistiin keskeisten jihadistijohtajien ja -ajattelijoiden tekstejä. 2) 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälissä verkkofoorumit, blogit ja chatroomit kasvattivat suosiotaan, ja ylhäältä alaspäin, johtajilta seuraajille, suuntautuva viestintä alkoi muuttua vuorovaikutteisemmaksi. 3) Luonnollista jatkoa tälle oli 2010-luvulla alkanut sosiaalisen median (Facebookin, Twitterin ja You Tuben) valjastaminen jihadististen sisältöjen levittämiseen. 4) Sosiaalisen median alustojen valvonta on sittemmin tiukentunut, minkä myötä jihadistiset toimijat ovat alkaneet suosia salattuja pikaviestipalveluita, ennen kaikkea Telegramia.[28]

Leena Malkki ja Matti Pohjonen ovat tehneet sisäministeriön toimeksiannosta tutkimuksen *Jihadistinen verkkoviestintä ja Suomi*.[29] Heidän mukaansa erityisesti Syyrian konfliktin alkuvaiheessa suomalaisilla sosiaalisen median kanavilla levisi verrattain paljon materiaalia, jossa vastustettiin presidentti Bashar al-Assadin hallintoa ja ilmaistiin tukea sitä vastaan kamppaileville (myös jihadistisille) liikkeille. Kun Isisin hirmuteot alkoivat tulla yleiseen tietoon, ja sosiaalisen median yhtiöt ryhtyivät aktiivisemmin sulkemaan jihadistien tilejä, tällaisen materiaalin määrä alkoi selvästi vähentyä. Suomenkielinen tai Suomeen liittyvä jihadistinen aineisto on tätä nykyä pitkälti hävinnyt avoimilta alustoilta, mutta Malkin ja Pohjosen mukaan on viitteitä siitä, että viestintä jatkuu suljetuilla ja salatuilla kanavilla.

Teknologian uskonnollisen muovautumisen näkökulma

Kun tutkitaan muslimiyhteisöjen toimintaa internetissä, on syytä ottaa huomioon myös yleisemmät islamilaiset keskustelut aiheesta. Campbell on kehittänyt tutkijoiden avuksi ”teknologian uskonnollisen muovautumisen näkökulman” (*religious social-shaping of technology*, RSST).[30] Näkökulma tarjoaa välineitä tutkijoille, jotka pyrkivät ymmärtämään monimutkaisia neuvotteluprosesseja, joita usein liittyy uusien teknologioiden omaksumiseen uskonnollisissa yhdyskunnissa. Teknologian sosiaalisen muovautumisen näkökulman mukaan sosiaalisen todellisuuden ja teknologian suhde on vastavuoroinen: sosiaaliset suhteet vaikuttavat teknologiaan ja teknologia vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin. Campbell on ilmaissut saman asian seuraavasti: ”Teknologia muovautuu sen käyttöyhteyden mukaan ja sen mukaan, kuka sitä käyttää. Yhteisö puolestaan muuttuu omaksuessaan uusia teknologioita, joita se sovittaa ja soveltaa omaan kulttuuriinsa sopiviksi.”[31]

Campbell on analysoinut yksityiskohtaisesti kolmea keskeistä ”yhteisöllisen kehystämisen” prosessia, joista on pitkälti kiinni, kuinka uskonnolliset yhteisöt suhtautuvat uusiin teknologioihin tai omaksuvat ja käyttävät niitä. Kun uskonnollinen yhteisö omaksuu uuden teknologian tai harkitsee sellaisen omaksumista, se alkaa tyypillisesti korostaa tapoja, joilla kyseinen teknologia tukee ja edistää yhteisön olemassa olevia arvoja ja käytäntöjä. Campbell nimittää tätä puhetapaa ”ohjailevaksi diskurssiksi”. Ohjailevaa diskurssia seuraa tyypillisesti ”virallistava diskurssi”, jonka tavoitteena on määrittää tietylle teknologialle hyväksyttävät käyttötavat ja niiden rajat. Virallistava diskurssi pohtii myös teknologian käytön mahdollisia seurauksia. Uusien teknologioiden omaksumisen viimeistä vaihetta puolestaan leimaa ”vahvistava diskurssi”, jolla Campbell viittaa yhteisön sisällä käytävään keskusteluun siitä, mikä on teknologian yleinen rooli yhteisössä ja miten se auttaa yhteisöllisten tavoitteiden saavuttamisessa.[32]

Suomalaisten muslimiyhteisöjen verkkonäkyvyys

Kartoitimme tätä lukua varten kaikki rekisteröidyt muslimiyhteisöt ja -ryhmät, jotka kuuluivat Kirkon tutkimuskeskuksen ylläpitämään *Uskonnot Suomessa* -tietokantaan. Kesäkuun alussa vuonna 2020 tällaisia

ryhmiä oli 87. Osa yhteisöistä on rekisteröity uskonnollisiksi yhdyskunniksi, mutta suurin osa on rekisteröityjä yhdistyksiä. Yhteisöt voidaan jaotella seitsemään luokkaan: 1) Uskonnolliset yhdyskunnat ja rekisteröidyt yhdistykset, jotka toimivat käytännössä paikallisseurakuntina, ylläpitävät omia moskeijoita tai rukoushuoneita ja edustavat tyypillisesti tiettyä islamin suuntausta tai etnistä/kansallista ryhmää; 2) ylirajaisten ja kansainvälisten muslimiorganisaatioiden kansalliset jaostot; 3) kansalliset katto-organisaatiot, jotka keskittyvät muslimiyhteisöä koskevien sosiaalisten ja kulttuuristen asioiden ajamiseen; 4) paikalliset islamilaiset kulttuurikeskukset, jotka ovat usein kytköksissä tiettyyn etniseen ryhmään tai islamin haaraan; 5) tiettyjä kansallisia tai etnisiä ryhmiä edustavat yhteisöt; 6) erilaiset nuorisoryhmät ja 7) naisten ryhmät. Luokittelu on väistämättä karkea, ja sama yhteisö voitaisiin usein ainakin periaatteessa sijoittaa useampaan kuin yhteen luokkaan.

Suurin osa yhteisöistä ja ryhmistä on jäsenmäärältään huomattavan pieniä; mikäli jäsenmäärä on tiedossa, se ei yleensä ylitä 50 henkilöä. Useiden satojen tai tuhansien jäsenten yhteisöt kuuluvat yleensä edellä kuvatun luokittelun kohtaan 1 (seurakuntatyyppisiin järjestöihin) ja sijaitsevat suuremmissa kaupunkikeskuksissa, erityisesti Helsingissä, Tampereella tai Turussa.

Kävimme läpi kaikkien rekisteröityjen muslimiyhteisöjen ja -ryhmien toiminnan internetissä ja totesimme, että vain verrattain harvalla yhteisöllä on omia kotisivuja tai muuta omaa sisältöä verkossa. Internethakumme eivät löytäneet monista yhteisöistä mitään muuta tietoa kuin joitain yhdistysrekisterin ja *Uskonnot Suomessa* -tietokannan sisältämiä perustietoja sekä satunnaisia mainintoja joukkotiedotusvälineissä. Tiedon vähäisyys on merkillepantavaa, kun ottaa huomioon internetin käytön yleisyyden Suomessa, valtionhallinnon kiihtyvän digitalisoitumisen sekä internetin ja sosiaalisen median keskeisen roolin nykypäivän sosiaalisessa, kulttuurisessa ja uskonnollisessa elämässä. Nykypäivän Suomen kaltaisessa digitalisoituvassa kulttuuriympäristössä on itsestään selvää, jopa välttämätöntä, että lähes kaikenlaiset yhteisöt, ryhmät ja järjestöt ovat läsnä ja toimivat myös internetissä. Internet on muodostunut yhteisöjen ja ryhmien keskeisimmäksi väyläksi vaikuttaa yhteiskunnassa mutta myös organisoida toimintaansa ja viestiä jäsentensä kanssa. Ehdoton enemmistö suomalaisista rekisteröidyistä yhdistyksistä ja yhteisöistä ylläpitää vähintään yksinkertaista internet- tai Facebook-sivua, ja sama pätee yleisesti ottaen myös uskonnollisiin yhdyskuntiin.

Uskonnollisten yhteisöjen toiminta internetissä, esimerkiksi virallisten viestintäkanavien ylläpitäminen ja virallisten internet-sivujen tyyli, kertoo paljon siitä, millaisen kuvan yhteisö pyrkii antamaan itsestään toisaalta yhteisön ulkopuolisille ja toisaalta omille jäsenilleen tai potentiaalisille jäsenille. Onkin kiinnostavaa pohtia, miksi niin monella rekisteröityneellä islamilaisella yhdyskunnalla ei ole minkäänlaista toimintaa internetissä.

Ensiksi on syytä huomata, että muslimiyhteisöjen vähäinen onlinenäkyvyys saattaa osittain selittyä käytännöllisillä syillä. Yhteisöllä ei ole esimerkiksi tarpeeksi resursseja tai osaamista internetissä toimimiseen. Jotta yhteisöllä olisi viralliset verkkosivut, jonkun täytyy suunnitella ja toteuttaa ne. Yhteisön täytyy sopia, millaisia sisältöjä sivuille tarvitaan, ja jonkun täytyy myös laatia sovitut sisällöt. Kun sivut on kerran luotu, jonkun täytyy ylläpitää ja päivittää niitä. Kaikkeen tähän tarvitaan resursseja, joita pienissä yhteisöissä ei välttämättä ole. Yksi ratkaisu voivat olla ilmaiset ja helposti omaksuttavat kotisivualustat, joiden määrä on lisääntynyt huomattavasti kymmenen viime vuoden aikana. Sosiaaliset mediat, erityisesti Facebook, ovat toinen suosittu vaihtoehto. Jotkin yhteisöt ja ryhmät saattavat kuitenkin vierastaa Facebook-sivujen ”julkista” luonnetta. Kotisivun laatija voi vapaasti päättää sivuille laitettavat sisällöt; Facebook sitä vastoin vaatii käyttäjää antamaan itsestään tietyt määrätyt tiedot, joista osa tulee automaattisesti julkiseksi.[33] Perinteiseen kotisivuun verrattuna Facebook tarjoaakin vähemmän mahdollisuuksia pitää ”matalaa profiilia” tai ylipäätään määrittää itse, mitä tietoja haluaa tuoda julkisesti näkyville. Rajoittamalla verkkonäkyvyyttään suomalaiset muslimiyhteisöt saattavat esimerkiksi pyrkiä välttämään islamin vastaista vihapuhetta ja muuta verkkohäirintää.

Suomalaisten muslimiyhteisöjen ja -ryhmien vähäinen internet-näkyvyys heijastelee käytännön haasteiden ja vaikeuksien lisäksi todennäköisesti myös islamilaisten toimijoiden yleistä epäluottamusta internet-sisältöjä kohtaan. Kuten edellä todettiin, islamin piirissä käytyä keskustelua leimaa varauksellinen suhde internetiin sekä teknologiana että vuorovaikutusympäristönä. Kuuluvimmat muslimiäänet suhtautuvat epäluuloisesti internetiin ja korostavat kasvokkaista vuorovaikutusta uskonnollisissa kysymyksissä. Tutkimus osoittaa, että muslimiryhmät ja -yhteisöt pyrkivät tiukasti säätelemään online-näkyvyyttään tai jopa jättäytymään internetin ulkopuolelle. Pyrkimysten taustalla on usein halu pitää yllä verkon ulkopuolisia ja tyypillisesti etnisen ryhmän

sisäisiä yhteisöllisiä suhteita sekä perinteisiä hierarkioita ja auktoriteetteja. Vaikka suomalaisten muslimiryhmien ja -yhteisöjen keskimääräinen internet-aktiivisuus onkin varsin vähäistä, on kuitenkin myös huomattavia poikkeuksia. Jotkin yksittäiset yhteisöt toimivat aktiivisesti verkkoympäristössä ja ylläpitävät esimerkiksi sekä omia kotisivuja että virallista Facebook-sivua.

Yhteisöt voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään niiden ylläpitämien kotisivujen perusteella. Osalla yhteisöistä on ainoastaan hyvin pelkistetyt sivut, jotka on laadittu vanhoilla – ja vanhentuneilla – kotisivualustoilla. Sivuilla on tyypillisesti vain hyvin rajoitetusti sisältöä: suppea ”tietoa meistä” -osio, kuvaus keskeisimmistä toimintamuodoista, yhteystiedot tai jotain muuta vastaavaa. Joidenkin yhteisöjen sivut on toisaalta laadittu uudemmilla alustoilla ja muutenkin ammattimaisemmalla otteella. Sivustot on esimerkiksi usein optimoitu selattavaksi tabletilla tai puhelimella. Ne myös sisältävät paljon kuvia ja videoita sekä tietoa yhteisön historiasta, erilaisista toimintamuodoista ja keskeisistä opinkohdista. Kaikista 87 tutkitusta muslimiyhteisöstä kuitenkin vain kahdeksan ylläpiti jälkimmäisen tyyppisiä, laajempia ja pitkälle kehitettyjä kotisivuja. Nämä yhteisöt (Resalat Islamilainen Yhdyskunta, Helsingin Muslimit, Tampereen Islamilainen Yhdyskunta, Islamic Multicultural Da’wah Center, Jyväskylän islamilaisen kulttuurin yhdistys ry, Nuoret Muslimit ry, Nuorten Muslimien Foorumi ry ja Suomen Islamilainen Yhdyskunta) olivat huomattavan erikokoisia, mutta useimmat niistä olivat seurakuntatyyppisiä yhteisöjä ja toimivat suuremmissa kaupunkikeskuksissa. Kaksi näistä kahdeksasta oli nuorisojärjestöjä.

Esimerkkinä mainittakoon Helsingin Muslimit, islamin levittämiseen keskittyvä uskonnollinen yhdyskunta, jolla on toimitilat Helsingin Malmilla. Vuonna 2018 yhdyskunnalla oli yhteensä 167 jäsentä, mutta kuten tavallista, yhdyskunnan toimintaan osallistui enemmän ihmisiä, sillä läheskään kaikki eivät liity sen jäseniksi. Islamin tutkija Marko Juntunen on maininnut Helsingin Muslimit esimerkkinä salafistisesti suuntautuneesta yhteisöstä, jonka jäsenet ovat ennen kaikkea käännynnäisiä ja uskonnollisen heräämisen kokeneita nuoria aikuisia.[34] Yhdyskunta on järjestänyt tapahtumia ja tempauksia, joista useat ovat nousseet jopa valtakunnallisiksi uutisaiheiksi – yleensä huomio on ollut kielteistä. Vuonna 2015 yhdyskunta esimerkiksi ripusti ulkoseinälleen mainosjulisteen, jossa kiellettiin kolminaisuus ja Jumalan inkarnaatio Jeesuksessa.

Yhdyskunnan toimitilat olivat tuolloin vastapäätä Roihuvuoren kirkkoa, joten juliste tulkittiin provokaationa.

Myös Helsingin Muslimien verkkosivut palvelevat islamin levittämistä. Sivuille on koottu runsaasti tietoa yhdyskunnasta ja sen historiasta sekä islamin perustavanlaatuisista opeista ja käytännöistä. Sivujen yleinen tyyli on opetuksellinen, ja suuri osa niiden sisällöistä onkin suunnattu muille kuin muslimeille. Sivusto sisältää muun muassa alaosiot "Ei-muslimit", "Väärinkäsitykset islamista", "Miten tulla muslimiksi" ja "Uudet muslimit". Sivuilla on myös paljon kuvia ja videoita sekä kysymysosio, jonka kautta kävijä voi ottaa yhteyttä yhdyskuntaan. Helsingin Muslimit ylläpitää kotisivujensa lisäksi myös huomattavan aktiivisia Facebook-sivuja. Yhdyskunta onkin hyvä esimerkki avoimesta ja myönteisestä suhtautumisesta internetiin viestintä- ja vuorovaikutusympäristönä.

Toinen esimerkkiyhteisömme on Resalat Islamilainen Yhdyskunta (ks. tämän teoksen luku 2). Vuonna 2018 Resalatin jäsenmäärä oli 819, mikä tekee siitä Suomen suurimman shiialaisen yhdyskunnan. Yhdyskunnan kotisivut ovat monipuoliset ja viimeistellyt, ja ne sisältävät paljon tietoa yhteisöstä ja sen toiminnasta. Kotisivujen videoarkistossa ja yhdyskunnan YouTube-kanavalla on tarjolla videotaltiointeja saarnoista, Koraani-luennoista ja muista tilaisuuksista. YouTube-kanavan lisäksi Resalat ylläpitää aktiivisia Facebook- ja Instagram-tilejä. Helsingin Muslimien tavoin myös Resalat suhtautuu myönteisesti internetiin viestintä- ja jossain määrin myös vuorovaikutusympäristönä.

Kolmantena esimerkkinä mainittakoon Tampereen Islamin Yhdyskunta, joka vuonna 2018 oli 1604 jäsenellään Suomen suurin islamilainen yhdyskunta Helsingin ulkopuolella ja kolmanneksi suurin yhdyskunta kaiken kaikkiaan. Yhdyskunnalla on pitkälle kehitetyt sivut, jotka on optimoitu tabletti- ja älypuhelinkäyttöön. Sivuilla on runsaasti tietoa yhteisöstä ja sen toiminnasta sekä laaja materiaalipankki, joka sisältää suomenkielisiä käännöksiä islamilaisista apologeettisista kirjoituksista[35] ja muuta tietoa islamin opeista ja käytännöistä. Sivuilla on myös erillinen osio, johon on koottu naisille tarkoitettua materiaalia. Varsin suuri osa sivuston sisällöistä on suunnattu islamista kiinnostuneille ei-muslimeille. Sivuilla on esimerkiksi lista teemoista, joista yhdyskunnan edustajat voivat pitää luentoja viranomaistahoille tai eri alojen ammattilaisille. Yhdyskunta ylläpitää myös aktiivisia Facebook-sivuja.

Yksi tyypillinen sisältö on yhteinen niin kolmen esimerkkiyhteisömme verkkosivuille kuin lähes kaikille muillekin islamilaisille

kotisivuille: rukousaikataulu. Päivittäisiä rukouksia pidetään usein tärkeimpänä uskonnonharjoituksen muotona islamissa. Ne ovat myös moskeijoiden, ja siten useimpien islamilaisten yhteisöjen, keskeisin toimintamuoto ja jopa olemassaolon edellytys.[36] Päivittäisten rukoushetkien ajankohta määräytyy auringon aseman mukaan, ja siten se vaihtelee päivästä toiseen ja paikasta toiseen. Islamin eri suuntaukset ja koulukunnat myös määrittävät rukousajat hieman eri tavalla, joten yksittäisen uskovan on tärkeää pystyä tarkistamaan oman olinpaikkansa ja uskontulkintansa mukaiset ajat kullekin päivälle.

Vuoden 2020 etäramadan

Vuonna 2020 covid-19-pandemia koetteli niin Suomea kuin suurinta osaa maailman muistakin maista. Tauti alkoi levitä Suomessa maaliskuun alussa, ja maaliskuun puolivälin tienoilla astuivat voimaan mittavat rajoitustoimet. Valmiuslaki otettiin käyttöön ensimmäistä kertaa Suomen historiassa, ja Uudenmaan maakunta eristettiin sen nojalla muusta Suomesta lähes kolmen viikon ajaksi. Yli kymmenen hengen kokoontumiset kiellettiin, henkilöliikenne Suomeen lopetettiin ja koulut, kirjastot, uimahallit ja muut julkiset palvelut suljettiin. Rajoitustoimet osoittautuivat tehokkaiksi, ja taudin eteneminen hidastui selvästi huhtikuun aikana. Rajoitusten vaiheittainen purkaminen alkoi touko-kesäkuussa.

Muslimien paastokuukausi ramadan ajoittui vuonna 2020 huhti-toukokuuhun (23.4.–23.5.). Tuolloin useat kokoontumis- ja liikkumisrajoitukset olivat edelleen voimassa. Muslimiyhteisöt eivät voineet kokoontua moskeijoissa, kuten ramadanin aikaan on tapana, eikä ramadanin päätösjuhlaa, *id al-fitriä*, ollut mahdollista viettää tavalliseen tapaan yhdessä muiden kanssa. Muslimiyhteisöt pyrkivät sopeutumaan poikkeavaan tilanteeseen eri tavoin. Yksi tyypillinen ratkaisu oli siirtää ramadaniin liittyvät tutut perinteet verkkoympäristöön. On esimerkiksi yleinen käytäntö resitoida koko Koraani läpi ramadanin aikana. Koraani voidaan vakiintuneen käytännön mukaan jakaa 30 osaan, jolloin jokaiselle ramadanin yölle riittää luettavaksi yksi osa. Edellä mainittu shiialainen Resalat Islamilainen Yhdyskunta järjesti vuoden 2020 ramadanin aikana Koraanin resitoinnin moskeijan sijasta Instagramissa. Resitointia lähetettiin joka yö Resalatin Instagram-kanavalla, ja halukkaat pystyivät osallistumaan resitointiin myös itse oman Instagram-tilinsä kautta.

Nuoret Muslimit ry (NUMU) käynnisti Ramadan Radio -podcastin, joka lähetti päivittäistä ohjelmaa koko ramadanin ajan. Shiialainen nuorisojärjestö Mahdin Nuoret puolestaan määritteli jokaiselle ramadanin neljästä viikosta oman teeman ja julkaisi sosiaalisen median kanavillaan teemaan sopivaa sisältöä. Teemat olivat ”opiskelu ja työnteko”, ”uskonnon harjoittaminen”, ”urheilu” sekä ”yhteisöllisyys”. Paastokuukauden aikana Mahdin Nuoret julkaisi muun muassa treenivinkkejä, smoothiereseptejä ja neuvoja yhteisöllisyyden lisäämiseen.

Muslimiyhteisöt käyttivät internetiä myös ohjeiden antamiseen poikkeusajan uskonnonharjoitusta varten. Esimerkiksi Turun Islamilainen Yhdyskunta julkaisi Facebook-seinällään yksityiskohtaiset ohjeet paastokuukauden päätteeksi rukoiltavan *id*-rukouksen suorittamiseen kotioloissa. Itse tuottamansa materiaalin lisäksi yhteisöt levittivät sosiaalisen median kanavillaan myös viranomaistahojen laatimia ohjeistuksia. Esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) tuotti koronaan liittyvän tietopaketin keskeisillä Suomessa puhutuilla kielillä – myös arabiaksi, somaliksi, farsiksi, turkiksi, dariksi ja soraniksi. Linkkejä erikielisiin ohjeistuksiin jaettiin ahkerasti muslimiyhteisöiden internet-kanavilla.

Valtioneuvoston kanslia käynnisti huhtikuun alussa Suomi toimii -kampanjan, jonka tarkoituksena oli tukea suomalaisten jaksamista koronakriisin aikana. Osana kampanjaa valtioneuvoston kanslia tuotti sosiaaliseen mediaan videoidun ramadantervehdyksen, jossa neljä helsinkiläistä imaamia antoi ohjeita turvalliseen paastonaikaan. Imaamit muistuttivat kokoontumisrajoituksista ja kehottivat viettämään ramadania vain yhdessä oman kotiväen kanssa. Videon julkaisu herätti verrattain paljon keskustelua sosiaalisessa ja perinteisessä mediassa. Jotkut kritisoivat sitä, että videolla esiintyi pelkästään miehiä – toiset taas pitivät provosoivana, että valtioneuvosto lähetti ramadanterveisensä nimenomaan suomalaisuuden päivänä.

Uskontososiologi Christopher Helland on erottanut kaksi läheistä mutta kuitenkin erilaista ilmiötä: ”Uskonto verkossa” (*religion online*) tarkoittaa sitä, että uskonnolliset yhteisöt käyttävät internetiä väylänä verkon ulkopuolisesta toiminnasta tiedottamiseen. ”Uskonto verkossa” ei siis ole varsinaista uskonnonharjoitusta, vaan uskonnonharjoitus toteutetaan jossain muualla, ja verkko on ainoastaan väline siitä tiedottamiseen. ”Verkkouskonto” (*online religion*) taas tarkoittaa internetissä toteutettavaa uskonnonharjoitusta, joka muotoutuu olennaisesti internetin ehdoilla.[37] Suomalaisten muslimiyhteisöjen ratkaisuissa vuoden

2020 ramadanin aikaan tulevat esille molemmat ilmiöt: Toisaalta muslimiyhteisöt käyttivät koti- ja Facebook-sivujaan kanavana, jonka kautta välittää tietoa, esimerkiksi ohjeita *id*-rukouksen suorittamiseen kotona. Toisaalta verkko tarjosi yhteisöille keinon myös varsinaiseen uskonnonharjoitukseen, esimerkiksi Koraanin luentaan, jota covid-19-rajoitusten vuoksi oli mahdotonta järjestää perinteiseen tapaan moskeijassa.

Lopuksi: Verkon moninaiset muslimiäänet

Olemme käsitelleet tässä luvussa islamin läsnäoloa internetissä sekä aiemman tutkimuksen valossa että analysoimalla suomalaisten muslimiyhteisöjen verkkonäkyvyyttä. Kuten olemme todenneet, muslimiyhteisöt asennoituvat internetiin tietyllä epäilyksellä. Aivan erityisellä varovaisuudella suhtaudutaan uskonnollisten sisältöjen jakamiseen tietoverkossa. ”Teknologian uskonnolliseen muovautumiseen” liittyvät tutkimukset ovat osoittaneet, että islamilaiset yhteisöt pyrkivät usein pitämään yllä vakiintuneiden uskonnollisten auktoriteettien ja uskontulkintojen asemaa, mikä osaltaan ohjaa yhteisöjen suhtautumista uusiin viestintäteknologioihin ja internetiin.

Havaintomme suomalaisten muslimiyhteisöjen verkkonäkyvyydestä eivät suoraan paljasta yhteisöjen sisäisiä keskusteluja vanhojen auktoriteettien ja uusien medioiden suhteesta. Tutkimuksemme tuo kuitenkin esiin monenlaiset ratkaisut, joita muslimiyhteisöt ovat tehneet suhteessa internetiin. Kuten kartoituksemme osoittaa, useimmilla rekisteröidyillä islamilaisilla yhdyskunnilla ja yhdistyksillä ei ole kovin paljon toimintaa internetissä. Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta yhteisöillä on korkeintaan yksinkertainen koti- tai Facebook-sivu, eikä monilla yhteisöillä ole minkäänlaista omaa toimintaa tietoverkossa. Yksittäisillä yhteisöillä voi olla monenlaisia syitä hiljaiseloonsa: monella yhteisöllä on esimerkiksi puutetta kotisivujen pystyttämiseen ja ylläpitoon tarvittavista taloudellisista ja henkilöresursseista. Ilmiö on kuitenkin laaja, mikä kertoo siitä, että internet-näkyvyyden hyödyt eivät muslimiyhteisöjen näkökulmasta korvaa siitä koituvia kustannuksia ja mahdollisia haittoja.

Kartoituksessamme oli mukana myös muutamia islamilaisia yhteisöjä, jotka olivat omaksuneet kokonaan toisenlaisen lähestymistavan internetiin. Yleensä ne olivat verrattain isoja ja toimivat suurissa kaupungeissa. Esittelimme edellä muutaman esimerkin yhteisöistä, jotka

olivat verkossa näkyvästi esillä ja käyttivät hyödyksi esimerkiksi useita erilaisia sosiaalisen median palveluita. Käsittelimme myös tapoja, joilla muslimiyhteisöt hyödynsivät internetiä ja uusia viestintäteknologioita voidakseen juhlia ramadania covid-19-pandemian keskellä. Vuoden 2020 ramadanin aikana omaksutut ratkaisut tuovat esille muslimiyhteisöjen lisääntyvää valmiutta ja halukkuutta toimia internetissä. On kuitenkin syytä huomata, että tällaisia ratkaisuja otettiin käyttöön lähinnä yhteisöissä, jotka olivat jo ennestään aktiivisesti läsnä tietoverkossa.

11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24.

9. Suomalaiset muslimiyhteisöt internetissä

1. Tagg & Sargeant 2017, 213.
2. Floridi 2014, 43.
3. Ks. esim. Campbell 2013, 64–65.
4. Campbell 2013, 60–61; Campbell & Vitullo 2016, 74.
5. Ks. esim. Campbell 2010; Hutchings 2017.
6. Ks. esim. Bunt 2003, 2009, 2018; El-Nawawy & Khamis 2009; Piela 2012.
7. Ks. esim. Linjakumpu 2007.
8. Pauha 2017.
9. Juntunen 2020.
10. Ks. esim. Bunt 2003.
11. Bunt 2018.
12. Campbell 2010, 31; ks. myös Bunt 2003, 2009.
13. Ks. esim. Bunt 2009, 2018.
14. Ks. esim. Bunt 2018; Cheong 2013.
15. Campbell 2010, 109.
16. Mandaville 2007, 102.
17. Krämer & Schmidtke 2006, 1–2.
18. Krämer & Schmidtke 2006.
19. Juntunen 2020, 168.
20. Kesvani 2019, 29.
21. Ks. esim. Hämeen-Anttila 2004, 104–108.
22. Haider 2014.
23. Ks. esim. Campbell 2010; El-Nawawy & Khamis 2009; Wan-Chik 2015.
24. Ibrahim ym. 2009, 539–540; vrt. Wan-Chik 2015.
25. Corman & Hitchcock 2013, 41.
26. Moberg, Kheir & Gökce 2020.
27. Ks. esim. Bunt 2009; El-Nawawy & Khamis 2009.
28. Malkki & Pohjonen 2019, 24–26.
29. Malkki & Pohjonen 2019, 24–26.
30. Campbell 2010.
31. Campbell 2010, 58.
32. Campbell 2010, 58.
33. Facebook 2021.
34. Juntunen 2014.
35. Esimerkiksi Maurice Bucaillen teoksesta *La Bible, le Coran et la Science* (”Koraani ja nykytiede”).
36. Ahmed 2019.
37. Helland 2000, 2005.